
Marija Brašanac

Intersubjektivnost i telesno iskustvo u praksama čitanja tarota

U ovom radu bavila sam se istraživanjem praksi čitanja tarota. Građu sam skupila putem polustrukturiranih intervjua sa ženama koje se neprofesionalno bave čitanjem tarota u Beogradu i koristeći se metodom autoetnografije. U ontološkom i epistemološkom smislu, antropološko istraživanje magije posmatra magijske prakse kao smislene aktivnosti sa unutrašnjom logikom, kako ih i same ispitanice posmatraju. Cilj istraživanja je ispitivanje unutrašnje logike prakse čitanja tarota, kao i preispitivanje posmatranja divinacije kao veštine jedne osobe. Pretpostavka istraživanja je da se divinacija posmatra kao veština kreirana putem otelovljenog odnosa sa drugim bićima, predmetima i pojavama. U radu se koristi fenomenološki pristup kako bi se analizirale telesne prakse i iskustva, kao i njihov uticaj na iskustvo sveta ispitanica. Zaključak istraživanja je da je divinacija putem tarota proizvod odnosa koji čitateljka uspostavlja sa tarot kartama. Čitateljke ne posmatraju tarot kao pasivni predmet, već kao delajući i komunikativni, te sposobnost intuitivnog tumačenja, odnosno divinaciju, percipiraju kao telesne senzacije koje dobijaju tokom čitanja, koje potom pretaču u narative o ovom iskustvu.

Uvod

Istraživanje magije predstavlja jednu od klasičnih antropoloških tema. Tanja Lurman objašnjava šta čini magiju i magijske prakse smislenim: kada ljudi učestvuju u određenoj aktivnosti, oni razviju načine tumačenja te aktivnosti koji joj daju smisao, iako ta aktivnost može biti apsolutno besmislena onima koji je ne praktikuju (Luhrmann 1989: 4-7). Što više neko praktikuje i uči o nečemu, to više vidi svoju praksu kao racionalnu i ubedljivu kroz sam proces učenja unutrašnje logike te prakse (Luhrmann 1989: 7-8). Evans-Pritchard govori kako magijsko mišljenje može da postoji paralelno sa „zdravorazumskim”, odnosno na „zapadu” logičnim oblikom mišljenja, jer odgovaraju na drugačija pitanja, prvi na zašto, a drugi na kako (Evans-Pritchard 1976, prema Holbraad 2012: 60-61). Iskustva objašnjena

Marija Brašanac (2000), Beograd, učenica 4. razreda Pete beogradske gimnazije

MENTORKE:

Isidora Čapko, Filozofski fakultet, Beograd

Anika Jugović Spajić MA, University of Pittsburgh

magijski imaju unutrašnju koherentnost, stvarajući sistem značenja koji je međusobno povezan, logičan i nije suprotstavljen doživljenom čulnom iskustvu (Evans-Pritchard 1976, prema Holbraad 2012: 62).

Tarot je špil karata koji ljudi koriste za proricanje sudbine i odgovaranja na pitanja koja neka osoba postavlja. „Rađenje tarota” podrazumeva uzimanje tarot karata i može uključivati njihovo mešanje, presecanje i otvaranje, tj. izvlačenje i postavljanje određenog broja karata na specifičan način. Špil je sačinjen od dve celine, velike i male arkane, koje mogu zajedno i odvojeno da se koriste za proricanje sudbine. Same tarot karte su numerisane rimskim brojevima, osim karte Lude, koja je označena nulom. Velika arkana treba da predstavlja put Lude kroz život koji predstavljaju druge karte, dok malu arkanu sačinjavaju karte označene peharima, diskovima, štapovima i mačevima. Karte su oslikane, imaju svoja imena i svaka nosi simboličko značenje. Čitanje tarota može da se dešava u različitim kontekstima, kao zanimanje, odnosno oblik privređivanja, ali u slučaju mog istraživanja su sve ispitanice se bavile tarotom privatno, odnosno bila je lična praksa od koje nisu zarađivale.

Istraživačko pitanje koje postavljam je kako se vrši sama divinacija i kako je moje ispitanice posmatraju. Koristila sam se fenomenološkim pristupom kojim se sve prakse analiziraju kao intersubjektivne, a sama praksa čitanja tarota se posmatra kao produkt čulnih i telesnih odnosa unutar intersubjektivnog polja. Koristila sam koncepte otelovljenosti (embodiment) i multisenzornosti kako bih analizirala iskustva samih ispitanica. Radila sam sa sedam žena koje se bave praksom čitanja tarota u Beogradu, metodom polustrukturiranih intervjuva, a sopstvena iskustva bavljenja tarotom sam inkorporirala u građu metodom autoetnografije. Moje ispitanice (uključujući i sebe) su čitateljke, čime označavam osobe koje se bave čitanjem tarota.

Teorijsko-metodološki okvir

Suzan Grinvud objašnjava kako se tarot u „zapadnjačkoj” magijskoj tradiciji sada naširoko koristi kao ulaz (gateway) u magijsku svest. Magijska svest postavlja magiju kao drugačiji način razmišljanja koji se razvija čulnim iskustvom, ona je suštinski emotivna i asocijativna, način stvaranja novih veza u poimanju sveta (Greenwood 2009). Grinvud temi pristupa kao osoba koja se bavi magijskim praksama i koja priča iz direktnog iskustva. Preko rađenja i učenja tarota osoba razvija asocijativno razmišljanje i senzorno opažanje veza koje postoje u svetu (Greenwood 2009: 111). Karte se, prema Grinvud, ne tumače analitički, već interpretacija dolazi iz nekog drugog izvora (empatije, podsvesnog, emocija i tako dalje). Tanja Lurman posmatra divinaciju kao organizovani sistem simbola i mitova koje praktičari magije koriste da bi videli povezanosti i obrasce između događaja (Luhmann 1989, prema Greenwood 2009: 138). Samo razumevanje karte se odvija kroz razvijanje nejasnog (fuzzy) osećaja za značenja karata, neverbalne svesnosti o „smislu” karte, koje Lurman naziva opštepoznatim (common knowledge). Ovaj nejasni osećaj, koji se razvija pod uticajem

postojećih simbola vezanih za tarot, omogućava vidovnjacima da u različitim obrascima koji se stvaraju između karata pronađu taj „smisao” u kontekstu u kom se čita (Luhmann 1989, prema Greenwood 2009: 137-138).

Intersubjektivno iskustvo sveta

Razumevanje nejasnih osećaja o kojima Lurman i Grinvud govore omogućavaju fenomenološki pristupi u antropologiji koji prebacuju fokus analize na telesnost i telesne aspekte ovih osećaja. Fenomenologija se bavi modalitetima iskustva i života u svetu, analizirajući konkretne telesne osećaje, forme znanja i prakse kako bismo razumele načine na koje ulazimo u odnos sa stvarnošću (Desjarlais i Throop 2011: 88-90). Bilo kakav kontakt sa fizičkim predmetima, naše razumevanje da svet u različitim merama vremenski i prostorno delimo sa drugim mislećim i postojećim bićima, prema fenomenolozima, implicira intersubjektivnost samog sveta (Desjarlais i Throop 2011: 91).

Intersubjektivnost je polje koje stvaraju naše interakcije s drugima – to je polje prožimanja subjektivnog i kolektivnog zahvaljujući kojem mi shvatamo naše mesto u svetu (Srđić 2008: 101). Subjektivnost je nužno intersubjektivna – naša percepcija i iskustvo sveta su određeni u odnosu na druge sisteme značenja, druga bića i objekte (Desjarlais i Throop 2011: 90-91). Fenomenološki pristup u antropologiji omogućava analizu fluidnog i višestrukog svakodnevnog života, gde se kategorije subjektivno/objektivno, subjektivitet/objektivitet, kultura/iskustvo mešaju i međusobno prožimaju (Desjarlais i Throop 2011: 93-94).

Novi paradigmatički pristup neo-animizma omogućava rekonceptualizaciju dihotomija objekta/subjekta i živog/neživog, objašnjavajući zašto određene predmete posmatramo i reagujemo na njih kao na žive i delajuće (Marenko 2014: 221). Beti Marenko (2014: 223) smatra da kroz neo-animistički pristup shvatamo predmete kao sačinjene od magijskog i čulnog iskustva. Antropolog Tim Ingold se zalaže za ontološki obrt koji prevazilazi kartezijanske dihotomije duha/tela i prelazak na više ontologija koje raspodeljuju i posmatraju bića van ovih distinkcija (Ingold 2006, prema Marenko 2014: 225). Ovakav teorijski pristup predstavlja mnogo korisniji način da se analiziraju prakse čitanja tarota i odnosi u okviru njih, s obzirom da se oni ne mogu objasniti putem kartezijanskih dihotomija.

Telo i otelovljeno iskustvo

Istraživačice tela i telesnosti su među prvima počele da primenjuju fenomenološki pristup u antropologiji. Unutar diskursa „zapadne” misli, centralno poimanje tela je njegovo postavljanje u dihotomiju sa duhom. Ovo je tradicija koja vuče korene od starogrčkih filozofa, a dobija svoj moderni oblik sa Dekartom koji postavlja telo, odnosno materiju, kao podređenu i odvojenu od duha (Srđić 2008). Moris Merlo-Ponti je 40-ih godina 20. veka analitički preispitao podelu na telo i duh koje postavlja telo kao objekat ili mašinu koja postoji u svetu (Srđić 2008: 95-96). Merlo-Ponti

se zalagao da se fenomen tela istražuje kroz iskustvo života u telu, što je otvorilo put da se telo posmatra kao ujedno i objekat sačinjen od iskustva, a i subjekat koji živi u svetu (Srđić 2008: 96-97).

Pojam otelovljenosti (embodiment) predstavlja fenomenološku koncepciju telesnog iskustva kao intersubjektivnog, postavljajući telo kao aktivno i komunikativno, „ne telo koje imamo već telo koje jesmo” (Srđić 2008: 101). Intersubjektivnost otelovljenog iskustva nam objašnjava procese razumevanja drugih kroz empatiju, povezujući emocije, čulnost i telesno bivanje u svetu. Sopstvo je otelovljeno (body-self) i fragmentirano, omogućava orijentaciju i identifikaciju u svetu kroz povezivanje, stvaranje odnosa i učestvovanje u različitim diskursima (Van Wolputte 2010: 259). Ovakav pristup telu je bitan zbog čulnih i telesnih iskustava koja se dešavaju i koja su ključni deo praksi čitanja tarota.

Fragmentirano sopstvo se ne podvrgava kartezijskom principu jednog duha u jednom telu, već je sopstvo konceptualizovano kao „suma svih njegovih delova” (Strathern 1988, prema Marenko 2014: 226). Sopstvo je definisano relaciono, u odnosu na sve druge stvari s kojima interagujemo i stvaramo odnose postajući *dividue*, koncept sopstva koji ne podrazumeva jedinstvo identiteta, već njegovu neodvojivost od društvenih odnosa unutar kojih se nalazi, nasuprot „zapadnom” konceptu individua, autonomnih i nedeljivih sopstava (Strathern 1988, prema Marenko 2014: 226). Ovakvo posmatranje odnosa između objekata i ljudi ih definiše kao intersubjektivne – ne prožima se pasivna materija duhom, što bi bio kartezijski princip, već postoji vitalnost koja sačinjava samu materiju. Agensnost nije nešto što predmeti poseduju, već je produkt relacionih odnosa i preplitanja sa ljudima i drugim objektima (Strathern 1988, prema Marenko 2014: 227-228). Ovakvo definisanje agensnosti nam omogućava da razumemo i objasnimo način na koji ispitanice – čitateljke tarota posmatraju svoje špilove i odnose koje uspostavljaju s njima, samim tim i divinaciju kao sposobnost.

Čulno iskustvo i multisenzornost

Kroz fenomenološke pristupe telu provlače se čula koja je potrebno konceptualizovati kako bismo shvatili njihov odnos sa intersubjektivnošću, telesnošću, komunikacijom i emocijama. Čula i čulno iskustvo su istovremeno fizička i kulturna. Percepcija i tumačenje čulnih senzacija uvek je pod uticajem politički i istorijski konstruisanih ideja o tome šta znači videti, čuti, ili osetiti (Porcello *et al.* 2010: 52-53). Dodir zauzima specifičnu poziciju u zapadnoj istoriji misli, istovremeno je povezan sa materijalnošću i telesnom realnošću, ali i sa spiritualnošću, emocijama i senzacijama. U slučaju čitanja tarota dodir zauzima posebnu poziciju, karte se mešaju dok se ne oseti u rukama koje dodiruju karte da je „dovoljno”, i prelaskom rukama preko karata osoba kojoj se čita treba da oseti koju kartu treba da izvuče.

Radovi u antropologiji o multisenzornosti preispituju samu ideju pet čula i označavaju je kao kulturno-istorijski određen zapadni konstrukt, a ne

biološku činjenicu, koja ne postoji u tako diferenciranom obliku u drugim kulturama, estetikama i umetnostima (Porcello *et al.* 2010: 59). Povezivanje i mešanje čula (multisensory) kulturno je određeno. Odnosi između čula unutar određene kulture su određeni zastupljenošću određenih tipova senzacija i jezika unutar te kulture (*ibid.*: 57). Multisenzornost je otelovljeno iskustvo koje obuhvata čulna iskustva izvan domena pet čula i određuje kako ćemo se kretati u svetu i interagovati sa njim. Hauz, koji postavlja ovu kritiku, zalaže se da se čula (senses) zamene senzorijumom (sensorium) koji predstavlja polje prožimanja čulnih iskustava koja nisu diferencirana i kategorizovana, kako bi se premostile dihotomije duh/telo i spoznaje/senzacije (Howes 2003, prema Porcello *et al.* 2010: 58-59). Ovakav pristup čulima je potreban za moju analizu, s obzirom da čitateljke kada govore o svojim iskustvima pričaju o čulnim senzacijama i osećajima koji ne mogu da se objasne ili podele putem pet čula. One govore o telesnom, čulnom osećaju energije koji ne potpada pod pet čula, a ključan je u njihovom odnosu sa tarotom i u samom procesu divinacije.

Divinacija prema Van Volputu predstavlja otelovljenu epistemologiju, znanje o svetu koje je aktivno i ambivalentno, znanje koje se stiže u odnosima sa drugim stvarima i bićima unutar sveta (De Boeck 1994, Peek 1991, prema Van Wolputte 2010: 258). Prema Lauri Miler, čulni aspekt tarota je jedan od faktora koji je pomogao rastu njegove popularnosti u odnosu na druge oblike divinacije (Miller 2011: 75). Miler govori kako je čitanje tarota kompleksno polje interakcije taktilnosti i vizuelnosti tarota sa osobama koje ga koriste, kao i sa njihovim emocijama i zamišljanjima. Zajedničkim fokusom učesnica i fizičkim dodiranjem stvaraju se odnosi između karata i osoba (Miller 2011: 75). Fizičko dodirivanje karata se spaja sa vizuelnošću slika na kartama, stvarajući multisenzorno iskustvo divinacije (Miller 2011: 79-83).

Iskustvo i pričanje priče

Džejson Trup (Throop 2003) govori o vezi koja postoji između iskustva i narativa, objašnjavajući da samo iskustvo često ne može da ima koherentnost ili kauzalnost koja inače odlikuje narative ili priče. Prema Majklu Džeksonu, sama struktura priča i proces pripovedanja (storytelling) treba da izvrši ulogu prenošenja iskustva na način koji pruža kohezivnost i mogućnost dijaloga unutar samog polja intersubjektivnosti (Jackson 2002: 20-23). Sam proces pričanja priče omogućava prevazilaženje jaza između sopstva i drugih, i taj proces se dešava kolaborativno, pod uticajem različitih društvenih i političkih struktura kako bi se iskustvo razmenilo (Jackson 2002: 22). Prema Trupu postoje konjunkcija, to jest, koherentnost toka iskustva, i disjunkcija odnosno, tačke iskustva koje se čine atemporalnim i krajnje trenutnim, izdvojene od celokupnog postojanja (kao u slučajevima ekstremnog bola ili patnje) (Throop 2003: 228-230). Ovo su odlike i reflektovanih iskustava, onih koje smo izdvojili i osvestili, usađujući u njih značenja, kao i prerefektovanih iskustava, koja se dešavaju u momentu i još uvek nisu svesno prerađena (Throop 2003: 233-235). Takođe, aktivna

refleksija na iskustva i dalje ne može da pruži apsolutnu koherentnost zbog fluidne prirode proživljenog; njena konstrukcija u obliku priče kroz rekonstrukciju, preradu i ponavljanje sećanja daje mogućnost verbalizacije onog intersubjektivnog i čulnog aspekta postojanja koje izmiče jeziku (Jackson 2002: 23-24). Ovaj teorijski osvrt na narative i iskustvo pominjem zbog samog oblika vršenja istraživanja kroz intervju – iskustva ispitanica su prenošena kroz njihovo pričanje priča.

Prevazilaženje društvenih i jezičkih granica koje postoje tokom prenošenja iskustva drugima je transgresivna odlika samog pričanja priče. Priča, iako istovremeno često potvrđuje te granice, takođe stvara ambivalentne i neodređene prostore koji nam omogućavaju da pomutimo granicu između naših i tuđih subjektiviteta (Jackson 2002: 24-26). Šeril Matingli razvija sličan odnos prema narativima nastavljajući se na teorije Džeroma Brunera. Narativ, prema Bruneru, predstavlja fundamentalni način na koji ljudi tumače i daju smisao svetu, na šta se Matingli nadovezuje objašnjavajući kako nam sposobnost stvaranja narativa omogućava ono što ona naziva „narativno čitanje misli” (narrative mind-reading) (Mattingly 2008: 136-137). Pod ovim terminom ona podrazumeva nečiju sposobnost da pretpostavi, tačno ili netačno, motivacije tuđih akcija (Mattingly 2008: 137). Čitanje tuđih narativa i njihovo smeštanje u različite kontekste predstavlja interpretativnu strategiju, što je prema Bruneru neophodno za razumevanje sveta (Bruner 1986, prema Mattingly 2008: 137-138). Čitateljke tarota se često koriste ovom sposobnošću, posebno da bi odredile ljude kojima čitaju tarot, ili među one koji su „otvoreni” odnosno spremni za povezivanje sa tarotom, ili među one koji su „zatvoreni”.

Opis građe

Istraživanje praksi čitanja tarota sprovodila sam u Beogradu metodama polustrukturiranog intervjuja sa sedam žena koje se bave ovom praksom, posmatranja sa učestvovanjem i autoentografije. Svoje lično iskustvo sam predstavila metodom autoetnografije, pristupivši mu kroz strukturu sopstvenog upitnika. Ispitanice su bile različitih godina, od 17 do 25, i većina se bavila čitanjem tarota već određeno vreme, od 6 meseci do nekoliko godina. Ispitanice su u intervjuima najviše govorile o svom odnosu sa tarotom, ulozi tarota u njihovim životima i različitim pravilima koja postoje, kako u njihovoj ličnoj praksi, tako i šire u okultnoj literaturi, knjigama u kojima se objašnjava značenje i način divinacije pomoću tarota, i među drugima koji praktikuju. U svrhe zaštite identiteta, sva imena ispitanica su zamenjena pseudonimima.

Proces čitanja tarota se razlikuje od ispitanice do ispitanice, međutim pojavljuju se određene skoro pa univerzalne sličnosti. Tarot se čita kako bi se dobio odgovor na određeno pitanje (o prošlosti, najčešće budućnosti, o saznanjima koja nisu dostupna osobi koja pita). Čitateljka prvo promeša karte, razmišljajući o postavljenom pitanju, zatim ih ona i/ili osoba koja pita presecaju, pritom otvarajući karte. Otvaranje karata predstavlja okretanje i postavljanje određenog broja karata u specifične položaje koji određuju

odnose između karata (stavljaju se u strukture gde označavaju prošlost/sadašnjost/budućnost, upozorenje/savet i slično). Ispitanice su, pri tumačenju, povezane sa samim tarotom i, pored kodifikovanih značenja, postaju svesne i drugih intuitivnih poruka. Verbalizacija interpretacije se najčešće vrši kroz određenu priču, kako bi se objasnio i kontekst same simbolike karata.

Odnos sa tarotom je tema koja se pojavljivala i ponavljala u svim intervjuima i sve ispitanice definišu ovaj odnos barem u nekoj meri kao intiman. Zbližavanje sa tarotom se dešava vremenom, kroz samu praksu čitanja, a povezanost se stvara i kroz druge interakcije sa špilom (meditacija sa kartama, načini odlaganja i čuvanja špila i tako dalje). Ispitanica Luna je govorila o odnosu sa tarotom kao „delikatnom”, gde prema kartama treba da se iskazuje određena vrsta poštovanja – ona svoj špil karata drži uvek u visini očiju ili više, umotanog u tkaninu sa grančicama ruzmarina i žalfije za zaštitu. Ispitanica Irina takođe je govorila kako svoj špil drži u određenom delu sobe gde sija sunce, kako bi on imao najbolju moguću poziciju u tom prostoru. Druge ispitanice nisu određivale toliko specifične prostore za držanje karata, ali većina je spominjala da ima specifično mesto za njih, koje je uvek njima fizički blisko – kada ne nose špil negde, drže ga u sobi u kojoj spavaju ili u kojoj provode najviše vremena.

Luna je govorila kako se intiman odnos sa tarot špilom izgrađuje stvaranjem različitih ličnih „rituala”, koji se razvijaju intuitivno, odnosno po osećaju da „tako treba” da se postupa sa kartama. Ona govori o ličnim ritualima, kao što su meditacija ili pričanje s kartama, zbog kojih i dolazi do emotivnog povezivanja sa tarotom. Irina je to stvaranje emotivnog odnosa posmatrala kao nešto što nužno mora da se desi kako bi uopšte moglo da se vrši čitanje. Sanja je govorila kako se taj lični odnos stvara vremenom kroz samo učenje, razvija se lični osećaj prema značenju karata i putem tog osećaja se vrši tumačenje, čak i ako značenja koja se protumače ne moraju da budu dominantna ili prisutna u literaturi. Luna, Lara i Sanja su govorile kako je razvijanje tog ličnog osećaja ono što omogućava bolje ili tačnije čitanje i da je čitanje tarota samo po kodifikovanim značenjima uvek u nekoj meri manjka. Uprkos tome, veliki broj ispitanica je govorio kako je baš korišćenje tog osećaja, to jest intuicije, ono što ih iscrpljuje i čini čitanje mnogo napornijim u odnosu na samo puko čitanje „po knjizi”. Energetsko povezivanje s kartama je i kod drugih ispitanica kao što su Vesna i Lara, nužno u svakom čitanju i za posledicu (ciljanu ili ne) ima intimno emotivno povezivanje koje je njima obema vrlo značajno. Vesna je govorila kako čitanje za nju čini deo svakodnevice koji posle dugogodišnje prakse čitanja ne može i ne želi više da prekine, dok je Lara pripisivala tarotu terapeutsku ulogu, gde joj kako sam špil, tako i njegovo korišćenje pruža utehu ili sigurnost.

Uloga koju tarot može da vrši je varirala od ispitanice do ispitanice. Tanja je posmatrala tarot kao nešto što predstavlja kako deo njenih socijalnih interakcija, tako i aspekt njene ličnosti kao devojke koja se bavi tarotom. Ona je opet, za razliku od svih ostalih ispitanica, jedina rekla kako bi pristala da radi tarot za novac, posmatrajući čitanje tarota kao sposobnost koju je validno unovčiti, ali i kao emotivnu potporu. Druge ispitanice su

smatrale da bi primanje novca od čitanja predstavljalo oblik „skrnavljenja” ili čak uvrede po same karte, ali i praksu. Vesna, Lara i Irina su smatrale kako bi primanje novca umanjilo spiritualnu i emotivnu vrednost tarota, čineći od njega mnogo „materijalniju” pojavu nego što ona „treba da bude”. S druge strane, Luna je govorila kako bi pristala da je neko isplati za čitanje u kafi ili pivu, kao oblik „spiritualne prakse zasnovane na donacijama”. Za Sanju je bilo u redu da neko naplaćuje svoje čitanja drugima ukoliko je dovoljno sposoban i vičan u samom čitanju. Istovremeno, ona je jedina od svih ispitanica skoro uvek odbijala da strancima radi tarot, smatrajući da je postala toliko bliska s špilom da je najbolje samo sebi da čita. Ovolika intimnost je za nju kasnije stvarala probleme, gde je ona govorila da je počela previše da se oslanja na tarot za svoje odluke i postavljanja u životu, da je odlučila da napravi pauzu od špila kako bi se odvojila od njega.

Sagovornicama je tarot značajan kao izvor pomoći u životu, bilo u obliku duhovnog vodiča, uvida u svoju podsvest ili terapeuta koji im pomaže kroz stresne životne periode. Intuitivno učenje, uopšte korišćenje intuicije u samom čitanju i razvoj različitih ličnih rituala, je nešto što je neophodno kako bi se stvorio bilo kakav odnos sa špilom. Sve ispitanice, sem Vesne, su definisale intuiciju u formi osećaja, često telesnih, ali i čulnih, neverbalnih komunikacija sa samim tarotom. Vesna je posmatrala intuiciju kao prepoznavanje arhetipova, kognitivnu sposobnost koja je „dostupna” svima uz dovoljno truda, ali i otvorenosti prema samim kartama. Skepticizam prema „istinitosti” same prakse od strane onih kojima se čita, sprečava stvaranje njihovog odnosa sa tarotom, zbog čega karte „odbijaju” da pruže odgovor na pitanja. Sve ispitanice su govorile da je zatvorenost prema tarotu razlog što se dešavaju „neuspešna” čitanja, što onemogućava da on zaista predvidi budućnost.

Tarot za ispitanice nije nikad samo predmet ili oruđe pomoću kojeg se vrši divinacija, već je aktivni član, često definisan kao ravnopravan u odnosu sa osobom koja ga čita. Irina je govorila o svom najupečatljivijem iskustvu čitanja kada je pitala sâm špil šta on misli o njoj. Irini je tarot dao savete za dalje bavljenje praksom, na koji način da se postavlja prema kartama i ovo čitanje joj je ostalo u sećanju, jer može najlakše od svih ostalih da ga se seti i vizualizuje. Ispitanice govore o tarotu i načinu na koji on pokazuje agensnost, ne samo zbog njegove sposobnosti da odbije da pruži odgovor, odnosno o(ne)mogućući koncizno i razumljivo čitanje, već da i uspostavljanjem odnosa razvija mišljenje o samoj čitateljki. Sanja je govorila kako u čitanju postoji uzajaman odnos karata i čitateljke, govorila je kako „jedinstvo ta dva” daje odgovor, gde jedno bez drugog ne mogu. Ona je takođe govorila da, kako bi se ostvarilo čitanje, mora i u samom procesu, kao i van njega, da postoji odnos između tarota i čoveka. Tanja je govorila kako određeni špilovi mogu da odbiju u potpunosti da se povežu s tobom, da li samo zbog neke vrste esencijalnog neslaganja sa energijom osobe koja čita ili zbog samog ophođenja te osobe prema špilu. Energija se za sagovornice manifestovala putem telesnih senzacija, izazivala je emotivne i čulne reakcije, a povezivanje energija se vršilo stvaranjem „osećaja” za karte, komunikacijom s njima. Objašnjavale su kako saradljivost tarota

zavisi i od toga koliko poštovanja, pažnje i neke vrste „otvorenosti” mu se pruža. Takođe, ispitanice navode da špilovi retko dozvoljavaju da ih neko čita pored same vlasnice, a i kad se to desi, neophodno je da te dve osobe imaju vrlo sličnu energiju, tj. da strana osoba koja čita „podseća” na vlasnicu.

Irina i Anja opisuju odnose koji se grade sa tarotom u kojima je sam špil često posesivan. Irina je objašnjavala kako smatra da bi kupovanje novog špila, čak i bavljenje drugačijim oblicima divinacije predstavljalo izdaju svog špila. Smatra kako u tom odnosu treba da postoji određena vrsta ekskluzivnosti i odanosti, u suprotnom bi se špil „uvredio”, što bi za posledice imalo otežavanje tumačenja i razumevanja karata, ali i samo čitanje bi moglo da postane fizički naporno ili čak bolno, emotivno iscrpljujuće i pretežno neprijatno iskustvo. Anja smatra da je njen špil posesivan, delom jer je i ona sama takva – logično joj je da ona i špil budu po naravi i karakteru slični. Sanja je na sličan način opisivala svoj odnos prema špilu, objašnjavajući ga kao sebičan, jer ona u životu, kako je rekla, „sve čini za sebe”. Zbog toga ona većinski radi tarot samo sebi, jer joj uglavnom ne prija i smeta da to radi drugim ljudima. Anja kaže kako bi joj davanje špila nekom drugom za čitanje izazivalo glavobolje i blage osećaje panike, što je ona tumačila kao način na koji špil pokazuje da mu ova radnja smeta. Sanja je govorila kako je vremenom ostvarila toliko intiman odnos s tarotom da joj je postalo neprijatno da joj drugi dodiruju karte, što bi ona osećala kroz svrab ruku.

Skoro sve ispitanice pričaju o empatičnoj povezanosti između njih i karata, gde se emotivna stanja čitateljki prenose na špil i na odgovore tokom čitanje, dok se na ispitanice prenose reakcije tarota na određena dešavanja. Luna i Lara su govorile kako se preko ovakvih vrsta prenošenja emocija ostvaruje i komunikacija, koja može da se ojača i postane jasnija putem meditacije ili razgovora sa kartama. Komunikacija se ostvaruje i putem telesnih senzacija koje ispitanice osećaju tokom čitanja koji prenose neku poruku, ali koje nisu skroz obuhvaćene pod čulnim iskustvom karata, ili barem ne modelom čulnog iskustva koje je sačinjeno od pet opšte prepoznatih čula. Komunikacija se vrši preko „osećaja” koji prenose neku poruku. Za Sanju ovi osećaji su često bili stezanje mišića u rukama i ramenima, dok bi za Anju to bile česte glavobolje. Poteškoće sa čitanjem za većinu ispitanica, ako ne bi mogle da odmah identifikuju uzrok, predstavljaju način da tarot prenese poruku čitateljki, da joj naznače da nešto „ne štima”.

Karte se međusobno povezuju, dopunjuju i tumačenje zavisi od tipa otvaranja karata (koji broj karata se otvara, koje uloge zauzimaju određene karte zavisno od pozicije), da li su obrnute ili uspravne, kakve odnose uspostavljaju s drugim kartama, odnosa koji se stvaraju između učesnika ovog procesa, kao i kontekstualizacija u okviru samog pitanja. Ova kontekstualizacija za sve ispitanice je ključna i jedan je od razloga koji čine tumačenje intuitivnim i ličnim procesom, odnosno smatraju da čitanje ne može da se izvrši isključivo znanjem nekog kodifikovanog značenja. Čitanje tarota je prema ispitanicama proces koji se vrši u odnosima i međusobnim povezivanjima između osobe koja čita i tarota, tarota i osobe kojoj

se čita, kao i između osobe kojoj se čita i čitateljke. Između tarota i osobe koja pita mora da se ostvari energetska veza i pitanje koje se postavlja ne treba da bude preterano kompleksno, odnosno formulirano tako da bi se namerno otežalo čitanje. Povezivanje osobe koja čita i kojoj se čita nije obavezno, ali osoba koja čita može preko tarota da „oseti” osobu koja pita. Čitateljka može da oseti nepoverenje, malicioznost u postavljanju pitanja, čak i celokupno emotivno stanje osobe koja pita preko samih karata – sam tarot omogućava ne samo čitanje odgovora na nečije pitanje, već i čitanje same osobe koja ga postavlja. Skoro sve ispitanice su smatrale da tokom čitanja nisu one te koje predviđaju budućnost tako što koriste tarot, već da same karte koriste njih kao „provodnik” za davanje odgovora. One su tu u poziciji prevodioca odgovora, bez njihove interpretacije ne može da se izvrši kontekstualizacija ili personalizacija odgovora. Većina ispitanica je ovu interpretaciju objašnjavala kroz činjenicu da je „sirovi” odgovor tarota neverbalan, često samo vizuelizacija koju je najbolje preneti u reči, tako što se od tog odgovora konstruiše priča. Lara je govorila kako u razumevanju tarota „nisu dovoljne reči za neki osećaj”, trenutak u kome se neverbalno razumeju karte je poredila sa stanjem u kojem su bebe, gde je iskustvo sveta u obliku senzacija. Luna, Lara i Irina su kod tarota posebno volele mogućnost da se lakše ispriča priča nego kod drugih oblika divinacije, zbog same koncepcije tarota kao simboličke priče puta Lude kroz život.

Autoetnografsko iskustvo je uključeno u građu zapisivanjem i propitivanjem sopstvenog iskustva u okviru metoda, korišćenjem polustrukturiranog upitnika za zapisivanje autoetnografije. Tarotom se bavim skoro dve godine i zajedničko mi je iskustvo „povezivanja” s tarotom, odnosno učenja da radim tarot koje je trajalo nekoliko meseci. Intenzivno sam u početku, kako sebi, tako i drugima radila čitanja tarota, što mi je pomoglo u stvaranju asocijativnih veza između značenja karata i određenih senzornih iskustava. Vremenom sam počela da usavršavam svoju praksu i da razvijam bliži odnos s tarotom. Mogla sam bolje da prepoznam i razumem različita značenja karata u različitim odnosima, kao i da pretpostavljam koju ću kartu izvući sledeću u toku čitanja. Doživljavala sam telesne senzacije kao što su neprijatnost u stomaku i mučnina kada bi mi drugi dodirivali špil, posebno ukoliko bi to radili nepažljivo. Ovo sam u odnosu sa kartama tumačila kao njihov način da sa mnom komuniciraju. Karte sam držala najčešće u rancu, mestu koje sam smatrala da je bezbedno za njihovo držanje, a dostupno za čitanje sebi ili drugima. Vremenom sam prestajala samoj sebi da čitam tarot, što je bilo posledica toga što sam dobijala neželjene odgovore od karata na pitanja vezana za lične odnose. Dobijene odgovore sam probala da promenim ponovnim rađenjem, ali „odgovori karata” su se ponavljali. Kasnija dešavanja sam razumela kao obistinjenje onog što saznala čitanjem tarota. Prvi špil karata koji sam koristila je postao nepotpun kada sam izgubila jednu kartu iz njega. To je za mene predstavljalo gubitak celosti koja je omogućavala tom špilu kada ga koristim da predvidi sudbinu, a samim se većinski izgubio moj lični odnos s njim. Posedovala sam identičan špil onom koji sam koristila, ali se nisam osećala prijatno da ga koristim jer sam ga na jedan period pozajmila tadašnjem partneru na

korišćenje i kada mi je bio vraćen posmatrala sam ga kao „udaljenog od mene” – s tim špilom nisam mogla da ostvarim blizak odnos. Posle nekog vremena sam na nagovor prijatelja odlučila da kupim novi špil, iako mi se prvobitno ta pomisao činila kao „izdaja” starog špila koji ne bih smela tek tako da zamenim. Sa novim tarotom nikad nisam ostvarila toliku emotivnu privrženost kao sa prvim, što je uticalo na to da se vremenom manje učestalo, a potom i u potpunosti više ne bavim čitanjem tarota. Posledice toga su da je, uopšteno rečeno, moja sposobnost čitanja tarota postala nekvalitetnija paralelno sa slabljenjem mog odnosa sa kartama, odnosno da mi je sam proces postao naporniji, a divinacija iz karata manje tačna. Ukoliko bi se dešavala nejasna ili netačna čitanja to sam sebi objašnjavala ili kao posledicu svog emotivnog ili mentalnog stanja u kom nisam bila dovoljno sposobna za divinaciju, ili kao posledicu volje karata da se odgovor koji treba da bude dat u tom čitanju ipak ne da. Razlozi za to mogu biti različiti: kartama može da se ne sviđa formulacija pitanja, način na koji osoba koja postavlja pitanje ili da karte smatraju da nije vreme da dobijemo odgovor na neko pitanje. Čitanja koja se ne bi obistinila često bih objašnjavala kao svoje lične greške, gde ja ne bih dovoljno dobro ili dovoljno otvoreno protumačila značenja karata, uzimajući u obzir da tarot daje sliku moguće budućnosti koja ne mora da se ostvari. Pitanja koja su mi uvek najteže padala da radim su ona koja su se ticala prošlosti, koja su mi neki ljudi postavljali, kako bi, ujedno, proverili tačnost tarota, ali i često kako bi mogli da na određeni način razmišljaju o traumatičnim ili neprijatnim događanjima iz prošlosti. Ovakva pitanja su me najviše iscrpljivala jer su mi stvarala osećaj da koristim tarot obrnuto od njegove uloge, što bi bilo gledanje u budućnost ili stvari nepoznate u sadašnjosti. Ovo „nepravilno korišćenje” je kao posledicu po mene imalo glavobolje.

Analiza

Kada čitateljke gledaju u karte, one smeštaju sebe u specifičnu magijsku svest, unutar koje se razvijaju afektivni i intersubjektivni odnosi s tarotom. Posebno u kontekstu mešanja karata, dok razmišljaju o pitanju i tokom same interpretacije, čitateljke imaju načine mišljenja i tumačenja kojima stvaraju emotivna značenja, putem asocijacija i čula (Greenwood 2009). Osećaj intuitivnog značenja karata kojim se koriste čitateljke u interpretaciji predstavlja nejasnu (fuzzy) i neverbalnu svest o značenju karte (Luhmann 1989, prema Greenwood 2009: 137-138).

Prakse divinacije su uvreženo posmatrane kao sposobnost ili veština jedne osobe. Ovo je produkt kartezijanskog dualizma koji smešta jedan duh u jedno telo i ne priznaje mogućnost intersubjektivnih odnosa. Intersubjektivnost prakse čitanja tarota se ispoljava kroz više različitih uspostavljenih odnosa između špila, čitateljke i osobe kojoj se čita (mogu da budu i ista osoba). Ti uspostavljeni odnosi mogu da utiču na ishod predviđanja, odnosno na ono što će tarot prikazati. Interpretacija se vrši „čitanjem”, odnosno tumačenjem karata putem intuicije, komunikacije s kartama, kao i uz pomoć već kodifikovanog seta značenja karata. Intuicija zavisi od inter-

subjektivnog, često i emotivnog odnosa sa tarotom, ali i od njega samog, s obzirom da on ne mora uvek da „sarađuje”. Na osnovu ovog se i vidi sama intersubjektivnost prakse čitanja – njena uspešnost (ili čak uopšte mogućnost dešavanja) ne zavisi samo od čitateljke ili tarota, već od njihovog uspostavljenog odnosa (Desjarlais i Throop 2011). U ovom intersubjektivnom polju čitanja dešava se prožimanje između subjektiviteta i objektiviteta, ne samo putem međusobne interakcije, već i putem telesnog i otelovljenog iskustva (Srđić 2008). Analiza praksi čitanja tarota mora da se posmatra kroz intersubjektivni okvir zbog načina na koji ispitanice govore o samoj praksi, ali i zato što je sam antropološki susret sa ispitanicom na svoj način intersubjektivan (Throop 2010c prema Desjarlais i Throop 2011: 89).

Komunikacija sa tarotom se ostvaruje kroz osećaje tela – reakcije i stanja tarota se otelovljuju kod čitateljke. Sama telesna i čulna iskustva su intersubjektivna, zavise od odnosa između špila i čitateljke, koji istovremeno utiče na i pod uticajem je subjektivnih stanja samog špila i čitateljke. Subjektivnost je i ovde suštinski intersubjektivna (Desjarlais i Throop 2011: 91). Dakle, dihotomija duh/telo ne može da se primeni na telo čitateljke tokom procesa interakcije sa tarotom – telo nije „samo mašina koja postoji u svetu”, ono reaguje i učestvuje, prima poruke od drugih subjektiviteta (Srđić 2008: 95-96). Iskustvo čitanja tarota se otelovljuje, ono je empatično, povezuje čulnost, telesnost i emocije čitateljke, tarota i osobe kojoj se čita. Pridati smisao telesnom iskustvu gledanja u karte omogućeno je samom njegovom otelovljenošću koja stvara veze i odnose unutar ovog procesa divinacije (Van Wolputte 2004). Linija između subjekta i objekta se briše; želje, mišljenja i emocije tarota se otelovljuju u iskustvu čitateljke, jer je njeno iskustvo telesnosti aktivno, što joj omogućava razumevanje tarota putem empatije (Desjarlais i Throop 2011: 93-94).

Subjektiviteti unutar samog čitanja su izmešani, određuju i utiču jedni na druge, iskustva i emocije se prenose putem stvaranih odnosa. Sopstvo je unutar prakse čitanja tarota otelovljeno i fragmentirano unutar intersubjektivnog polja – čitateljke smatraju da one i špilovi poseduju karakterne sličnosti ili utiču na karaktere i stanja jedno drugog. Stvarani odnosi daju smisao telesnom iskustvu čitateljke i omogućavaju da ona stekne otelovljeno znanje, odnosno da se bavi divinacijom (Van Wolputte 2004). Kroz sve intervjuje ispitanice govore o sposobnostima tarota da dela i utiče na ishod čitanja, da poseduje svoju volju koja nije podređena čitateljki. Ovakvo viđenje se može analizirati neo-animističkim pogledom na tarot, gde se on unutar odnosa sa čitateljkom posmatra kao deo njene dividue. Stvaranjem odnosa s ljudima i drugim predmetima unutar ovih uplitanja subjektiviteta, tarot relaciono stiće moć delanja (Strathern 1988, prema Marenko 2014: 227-228). Sama agensnost špila je produkt interakcije i odnosa sa čitateljkom koji aktualizuje moć delanja tarota (Ingold 2013, prema Marenko 2014: 228). Telo i subjektivitet su ovde u konstantnom odnosu sa drugim subjektivitetima, objektima i ostatkom sveta, što se takođe nalazi u suprotnosti sa kartezijanskom koncepcijom spoljašnjeg/unutrašnjeg kao i zapadnom idejom jednog duha u jednom telu (Scheper-Hughes i Lock 1987: 16).

Sve čitateljke su govorile o čulnosti iskustva čitanja tarota, koja je često i multisenzorna, vanjezička, kao i prerefleksivna. Način na koji ispitanice govore o čulnim, otelovljenim iskustvima čitanja je pod uticajem terminologije uspostavljene u okultnoj literaturi. Ispitanice su govorile o neophodnosti energetske veze s tarotom i o osećanju te energije. Osećanje energije se otelovljavalo putem više različitih čula ili senzacija koje uopšte ne mogu da se podvedu pod pet čula. Značenja ovih, sada reflektovanih, čulnih iskustava određena su takođe kontekstom samog tarota – ovi osećaji se tumače kao forme komunikacije špila sa čitateljkom kako bi taj špil izrazio svoje (ne)zadovoljstvo ili stanje (Porcello *et al.* 2010: 57). Taktilni osećaji (bol, pritisak, svrab, toplo/hladno), koji su unutar zapadne misli povezani i sa materijalnim i sa spiritualnim, predstavljaju formu putem koje tarot može, pored vizuelnog iskustva, da komunicira sa čitateljkom. Fenomenološki pristup čulima nam ovde omogućava da povežemo materijalnost tela i tarota, spiritualnost divinacije i društvenost intersubjektivnih odnosa koji se stvaraju pri čitanju tarota (Porcello *et al.* 2010). Čitanje tarota je objašnjeno otelovljenim čulnim iskustvima koja nisu više individualizovana, nego se mogu razumeti samo u interakciji, zajedno sa asocijacijama unutar magijske svesti (Luhmann 1989, prema Greenwood 2009: 137-138).

Otelovljeno čulno iskustvo tarota je multisenzorno, čula vida i dodira se međusobno prepliću i prenošenje ovog iskustva je van domena jezika (Miller 2011: 83) – ne može da se opiše kroz postojećih pet čula. Isprepletanost veza unutar senzorijskog premošćava dihotomiju između misli/senzacija (Howes 2003, prema Porcello *et al.* 2010: 53-54).

Prenošenje intersubjektivnog, otelovljenog i multisenzornog iskustva je, i prema samim ispitanicama, teško – i kada dele prerefektovano čulno iskustvo čitanja tarota putem narativa koji daje interpretaciju, i kada prepričavaju reflektovano iskustvo samog procesa (Throop 2003). Ostvarivanje dijaloga sa tarotom, kao i sa osobom kojoj se čita, ključni je deo pričanja priče u procesu prenošenja interpretacije tarota. Ovakav način strukturiranja divinacije u oblik pripovedanja omogućava čitateljicama da verbalizuju i promišljaju sopstveno iskustvo (Jackson 2002: 20; Throop 2003). Otelovljeni čulni aspekti koji izmiču jeziku, unutar društva se putem dijaloškog pričanja priče strukturiraju u koherentniji tok. Ne postoji samo jedan subjektivitet koji vrši čitanje, već se narativizuju iskustva i saznanja stečena unutar ovih odnosa (Jackson 2002: 24-25). Takođe, samo pričanje i forma priča omogućavaju veću ambivalentnost i otvorenost značenju interpretacije. Potreba za dvosmislenim oblikom prepričavanja interpretacije proizilazi iz same činjenice da je iskustvo fluidno i višesmisleno, samim tim teško da se smesti u jedan koherentni narativ (Jackson 2002: 23-24). Priča takođe daje formu iskustvu koja motiviše dijalog i povezivanje, pokušavajući da u samo čitanje što više uključi osobu koja nema izgrađen intiman odnos s kartama, niti iskustvo s njima. Intersubjektivnost u ovom slučaju nije samo forma teorijske analize, već način stvaranja veza i emotivnog razumevanja otelovljenog čulnog iskustva putem pričanja priča sa ljudima koji nemaju razvijenu magijsku svest.

Ispitanica može da čita tarot samoj sebi. Kada su govorile o odnosu sa tarotom, čitateljke su polazile od sebe, i nisu govorile mnogo o perspektivi osobe kojoj se čita. Na osnovu odnosa uspostavljenih čitanjem, čitateljka otelevljuje čulne osećaje, koji joj omogućavaju da proceni motivacije drugih, odnosno može da vrši „narrativno čitanje misli” (Mattingly 2008: 136-137). Ovakva vrsta narativnog čitanja misli se koristi kako bi se objasnio neuspeh čitanja, nejasni odgovor tarota, osećaje neprijatnosti ili bola – osoba koja je postavila pitanje se smešta u narativnu ulogu skeptika ili osobe koja čitanju pristupa maliciozno. Određena kultura čitanja tarota, kodifikovani sistemi značenja i načina interpretacije, kao i odnos prema neuspehim čitanjima i skepticima, kodiraju način na koji će se vršiti narativno čitanje misli (Mattingly 2008).

Samo iskustvo pričanja priče je telesno, i u tom smislu uključuje gestikulacije, kretanje, empatične reakcije smeha, plakanja, nejezički određenih zvukova koji prenose značenje. U pričanju priče koju govore karte, ispitanice zauzimaju krajnje intersubjektivnu poziciju – one su istovremeno tranzistori za prenos značenja i stvaranje intersubjektivne veze između tarota i osobe kojoj se čita. One pričanjem priče premošćavaju iskustveni i fenomenološki jaz između svog i tuđeg iskustva čitanja – aktivnije učestvovanje osobe kojoj se čita nije presudno, već delanje unutar intimnijeg odnosa koji se stvara pričanjem priče (Jackson 2002).

Zaključak

Istraživanjem načina na koji se ispitanice bave praksom tarota i kako joj pristupaju, ukazala sam na čulnu i telesnu prirodu intersubjektivnosti ove prakse. Sama divinacija i čitanje tarota nisu individualno posedovana veština, već predstavljaju intuitivna znanja koja se izgrađuju u emotivnom, telesnom i čulnom, kao i prereflektovanom i reflektovanom, iskustvu intersubjektivnog odnosa sa tarotom. Kartezijanske dihotomije duha/tela pokazuju se kao neadekvatne za razumevanje prakse čitanja tarota, koja se dešava stvaranjem empatičkih i asocijativnih veza sa tarotom unutar magijske svesti čitateljke, gde se ostvaruje komunikacija putem multisenzornih otelevljenih iskustava. Ova multisenzorna iskustva često su definisana kao energija i energetsko povezivanje sa tarotom – ona nisu izazvana materijalnim iskustvom. Ovaj multisenzorni osećaj energije je proizvod otelevljenog intersubjektivnog odnosa s tarotom, iz kojeg proističe sposobnost intuicije, odnosno osećaja za značenja karata. Tarot ispitanice ne posmatraju kao pasivni predmet, već kao biće sposobno da samostalno dela i utiče na intersubjektivni odnos i prakse. Agensnost koja je pripisana kartama je produkt relaciono stvorene interakcije sa čitateljkom. Interpretacija se prenosi putem pričanja priče koja omogućava stavljanje u jezičku formu intuitivno saznanje čitateljke. Fluidno prereflektovano iskustvo čitanja tarota se strukturira putem dijaloškog pričanja priče. Divinacija se strukturira u oblik priče kako bi se prenela ambivalentna značenja koja su deo višesmislenog iskustva intersubjektivnog odnosa, u čije se polje čitanja na ovaj način uključuje i druga osoba koja nije u intimnom odnosu sa tarotom.

Moje iskustvo čitanja tarota mi je omogućilo da lakše sklopim upitnik i vodim intervju – postojalo je određeno razumevanje tih otevljenih čulnih iskustava koje je teže shvatiti bez doživljenog iskustva.

Mogućnosti za buduće istraživanje bi uključivale metodološke dopune, na primer potencijalno korišćenje senzorne etnografije kako bi se došlo do temeljnije građe. Uključivanje većeg broja ispitanika bi moglo da se osvrne na rodne aspekte čitanja tarota, s obzirom da su sve ispitanice bile žene, i da je uopšte veoma mali broj muškaraca koji se bave čitanjem tarota. Pored toga zanimljivo bi bilo istražiti konkretan koncept energije kod ljudi koji se bave tarotom, s obzirom na njegovu veoma bitnu poziciju u razumevanju same prakse kod ispitanica.

Zahvalnost. Želela bih da se zahvalim svojim ispitanicama na ukazanom poverenju i priči o svojim iskustvima. Takođe želim da se zahvalim svojim mentorkama Aniki Jugović Spajić i Isidori Čapko na velikoj pomoći u izradi i sređivanju mog rada.

Literatura

- Desjarlais R., Throop C. J. 2011. Phenomenological approaches in anthropology. *The Annual Review of Anthropology*, **40**: 87.
- Greenwood S. 2009. *The Anthropology of Magic*. Oxford: Berg Publishers
- Holbraad M. 2012. *Truth in Motion: The Recursive Anthropology of Cuban Divination*. Chicago: The University of Chicago Press
- Jackson M. 2002. *The Politics of Storytelling: Violence, Transgression and Intersubjectivity*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen
- Luhrmann, T. 1989. *Persuasions of the Witch's Craft: Ritual Magic and Witchcraft in Present-Day England*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Marenko B. 2014. Neo-animism and Design: A New Paradigm in Object Theory. *Design and Culture*, **6** (2): 219.
- Mattingly C. 2008. Reading Minds and Telling Tales in a Cultural Borderland. *Ethos*, **36** (1): 136.
- Miller L. 2011. Tantalizing Tarot and Cute Cartomancy in Japan. *Japanese Studies*, **31** (1): 73.
- Porcello T., Meintjes L., Ochoa A. M., Samuels D. W. 2010. The reorganization of the sensory world. *The Annual Review of Anthropology*, **39**: 51.
- Scheper-Hughes, N. Lock, M. M. 1987. The mindful body: A Prolegomenon to future work in medical anthropology. *Medical Anthropology Quarterly, New Series*, **1** (1): 6.
- Srdić A. 2008. Telo i telesnost u antropološkoj perspektivi. *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu*, **72**: 93.
- Throop C. J. 2003. Articulating experience. *Anthropological Theory*, **3**: 219.
- Van Wolputte S. 2004. Hang on to Your Self: Of Bodies, Embodiment, and Selves. *The Annual Review of Anthropology*, **33**: 251.

Marija Brašanac

Intersubjectivity and Bodily Experience in Tarot Reading Practices

For this paper, I conducted research on tarot reading practices. I collected data through semi-structured interviews with women who unprofessionally practice tarot in Belgrade and by utilizing the autoethnographic method. Anthropological research of magic views magical practices as sensible activities containing an internal logic, as the interlocutors themselves do. This paper aims to analyze the internal logic of tarot reading practices, as well as to challenge the notion of divination as an individual's skill. The paper postulates that the skill of divination is created through embodied relations to other beings, objects and phenomena. The phenomenological approach is employed in order to analyze the bodily practices of informants and their influence on our experience of the world. The conclusion of my research posits that tarot divination is a product of the relationship formed between tarot cards and the reader. The relationship is enabled by the readers not viewing tarot as a passive object but as active and communicative instead. Tarot readers believe that they acquire the ability of intuitive interpretation, i.e. divination, through bodily sensations, which they then shift into narratives about the said experience.

